

Platon'un *Timaios* Diyalogunda Tanrı ve Evrenin Oluşumu

God and the Formation of Cosmos in the Plato's Timaeus

ŞAMİL ÖÇAL

Social Sciences University of Ankara

Received: 22.05.2017 | Accepted: 30.06.2017

Abstract: The *Timaieus* which is known as one of his late dialogues is an important key work to understand Plato's philosophy, as well as his *Republic*. But at the same time it is a work that includes vague expressions and presents mythos and logos together. Hence it is a difficult text to read and make systematization. Saying that it has poetical and mythic language which against modern scientific view, some modern scholars criticize it. They also maintain that *Timaieus* is a kind of intellectual evil, and it represents the traditional and mythological values vis a vis rational and modern ones. However, when we ignore the *Timaieus* we lack some knowledge that is provided only by it. That is very clear when it comes especially cosmology and God. New Platonists have accepted this text as pointing out to divine dimension of Plato. *Timaieus'* explanation regarding god or gods and generation of cosmos has drawn attention of Christian philosophers. In this article we will discuss the *Timaieus* and the philosophical problems it includes. In introduction I will provide concise information as with *Timaieus*. Thereinafter, I will examine God, the creation of cosmos, Demiurge. In the end I will summarize the conclusion.

Keywords: Plato, *Timaieus*, cosmos, God, Demiurge, form.

© Öçal, Ş. (2017). Platon'un *Timaios* Diyalogunda Tanrı ve Evrenin Oluşumu. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7 (1), 65-83.

✉ Şamil Öçal, Doç. Dr.

ASBÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Felsefe Bölümü
06550, Çankaya, Ankara, TR | samilocal@yahoo.com

Giriş

İlkçağ'ın ilk sistem filozofu olan Platon'un (MÖ 428-347) eserlerinin bugün tamamı elimizdedir ve bunlar yayınlanmak üzere telif edilmiş eserlerdir. Ancak Platon'un eserleri özellikle burada inceleme konusu yaptığımız *Timaios* diyalogu kapalı ve anlaşılması zor mitolojik unsurlar barındırır. Anlaşılması için hem onun diğer diyaloglara yansıyan düşüncelerini, hem de kendinden önceki filozofların düşüncelerini ve ardıllarının yorumlarının bilinmesini gerektirir.

Platon, *Devlet*'ten hemen sonra sonra *Timaios*'u yazmıştır. Guthrie'nin de ifade ettiği gibi *Timaios*'ta hem mitos'tan hem de logostan unsurlar bulunur. Bu yüzden Platon burada sınırları belirlenmiş bir hakikat sunumu peşinde değildir ve okuyucuya çeşitli ihtimaller sunarak geniş bir perspektif ile karar vermesine yardımcı olmak (Gomperz, 1903: 209; Platon, 2015: 29b) onda bazı fikirleri çağrıştırmak ister.¹ Aslında bunu kısmen Platon'un diğer diyalogları için söylemek mümkündür. Buna rağmen mitos yoluyla da olsa *Timaios* diyalogunda bir doğa felsefesinin varlığından söz edilebilir. Platon'un Mitos'a başvurmasının sebebi evrenin oluşuna ilişkin kesin bir bilgiye ulaşmanın zorluğu ve evrenin fiziksel yapısıyla ilgili ancak olası olan açıklamalar yapmanın kaçınılmazlığıdır (Özkan, 2015: 168). Zaten Platon fiziği gerçek anlamda bir bilim olarak görmez (Copleston, 1962: 271).

Timaios, *Critias* ve *Hemocrates*'ten oluşan üçlü diyalog'un birincisi *Timaios*'tur. *Critias* yarım kalmış, *Hemocrates* ise hiç yazılmamıştır. *Timaios* bu sebeple diğer ikisine önsöz olarak okunabilir (Copleston, 1962: 270). *Timaios* da Sokrates'ten başka diyaloga katılan üç kişi vardır: *Timaios*, Homokrates ve Kristias. Konuşmaların akışından anlaşıldığına göre burada bulunması gereken kişilerden biri gelmemiş ancak yine de kendisi adına konuşan başka birisi vasıtasıyla diyalogda görüşlerini dile getirme imkanı bulmuştur. Bunun kim olduğu ve nasıl bir görüşün temsilcisi olduğunu bilmiyoruz. *Timaios* diyalogunda Sokrates *Devlet*'teki temel rolünü

¹ Platon bunu *Timaios*'da şöyle ifade eder: "Sokrates! İşte tam da bu nedenle, tanrıların var oluşları, dünyanın ortaya çıkışı gibi çok sayıda konuyla ilgili olarak birbirleriyle tam anlamıyla uyumlu ve her şeyiyle doğru açıklamalara yapamazsam buna şaşırma. Ancak yaptığım açıklama, akla uygun açıklamalardan biri olursa bu açıklamaları yapan kimsenin ve bu konuda karara varan sizlerin akla en yakın gelen şeyi kabul etmenize sevinmeliyim. Zaten daha fazlasını da bekleyemem." (*Timaios*, 29b.)

yani, sürekli ortaya çıkıp yanlış bulduğu görüşleri düzelten ya da yeni sorularla meselenin farklı boyutlarını hatırlatan rolünü terk etmiş görünmektedir. Sokrates Devlette ele alınan konuları özetledikten sonra sahneyi diğerlerine bırakır. Sokrates'in sessizliği, onun bu konulara olan ilgisizliği olarak yorumlanmıştır (Özkan, 2015:162).

Diyalogun geçtiği mekân da aslında dramatiktir. Çünkü Sokrates'in evi Atina'da olmasına rağmen felsefenin merkezi Batı'ya *Timaios* un memleketi olan İtalya'ya kaymıştır.² Bu aynı zamanda, Taylor'a göre Empedokles'in biyoloji ile ilgili görüşlerinin Pisagor'un fiziksel bakış açısıyla sunumu anlamına gelir (Taylor,1928: 11; Freeland, 2016: 206). Başka bir deyişle *Timaios*'da Platon'un kendine özgü bir görüşü yoktur; daha önceki filozofların görüşlerinin başarısız bir harmanlanması vardır. Ne var ki Copleston'un da işaret ettiği gibi eser özgün olmamış olsaydı ve biz *Timaios*'taki konuşmalardan Platonu sorumlu tutmayacak durumda olsaydık, Aristoteles ve diğerlerinin mutlaka buna işaret etmesi gerekirdi (Copleston, 1962: 272).

Bu noktada ortaya çıkan sorun *Timaios*'un Platon'un özgün felsefi görüşlerini hangi ölçüde yansıttığıdır. Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Taylor böyle bir özgünlüğü kabul etmez. Ancak Gregory Vlastas ve Cyntia Freeland, Copleston *Timaios*'un Platon'un özgün felsefesini yansıtmada önemli bir yere sahip olduğunu söylerler. Vlastos'a göre yine de bu diyalogda bilimsel dile çevrilemeyen şiirin indirgenemez unsurları vardır. (Vlastos, 1975: 32) Freeland ise *Timaios*'un kozmolojisini ciddiye almak gerektiğini düşünür ve hiç değilse yazıldığı zaman Platon'un kendi görüşlerini ifade ettiğini söyler (Freeland, 2016,206). Çünkü burada formlar dünyası maddi dünyaya makul bir şekilde bağlanır. Diğer yandan içinde tutarlı ve geniş bir teleolojik olarak yorumlanabilecek anlatı barındırır. Diyalog aynı zamanda bize ruhun durumu ve değişim problemi ile ilgili de önemli bilgiler vermektedir. Copleston ise *Timaios*'u Platon'un yegane bilimsel diyalogu olarak kabul eder (Copleston, 1962: 270).

Timaios diyalogunda Atina'nın önemli kanun adamlarından biri olan Solon 'un Mısır'da resmedilmesi ve daha çok Tufan öncesi Atina'luların ve Atina'nın büyüklüğü konusunda hikayeler dinlemesi, o dönemde yaşayan

² "Şimdi İtalya'daki Lokrisli Timaios, ülkesindeki diğer insanlar kadar zengin ve soylu birisidir." *Timaios* 20b.

Atinalıların artık bilgelik bakımından eskisi kadar gözde kimseler gösterir. Başka bir deyişle Atina artık bilgelik, entelektüel kültür bakımından eski ihtişamını kaybetmiştir. Çünkü Solon ne kendisinin ne de diğerlerinin kendi tarihleri hakkında hiçbir şey bilmediklerini ve bunu öğrenmeleri için kendilerine yardım edilmesini ister. (Platon, 2015: 22a)

Timaios'ta Mısırlı rahip Solon'la konuşurken coğrafyanın, geleneklerin korunmasındaki önemine de değinir ve Mısır'ın eski gelenekleri korumasının sebebinin, Atina'dan farklı olarak doğal afetlerden az etkilenmesine bağlar. Dolayısıyla Atina'nın önemini kaybetmesinin sebeplerinden birisi de coğrafi konumu sebebiyle tabii felaketlerin yıkıcı bir etki göstermiş olmasıdır.

Timaios, Platon'un diğer eserlerinde nadiren görülen fiziksel, fenomenel dünya konusunu ele alır. Bu *Timaios*'u önemli kılan göz ardı edemeyeceğimiz bir unsurdur. Çünkü Platon daha çok insan davranışları, siyaset, bilgi, sanat gibi konuları eserlerinde ele almıştır. Burada ise farklı bir üslupla kozmoloji ya da kozmogoni konusuna eğilir. *Timaios*'ta dikkat çeken bir başka özellik ise, oluş ve tanrı ya da tanrılar ile ilgili getirmiş olduğu açıklamalardır. Bunun gerçek anlamda bir teizmin göstergeleri olup olmadığı tartışmalıdır ve bu husus yazımızın ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır. Diyalogu ilginç kılan hususlardan birisi de, Atlantis adlı hayali bir ülkeden söz etmiş olmasıdır. Bu konu diyaloga karşı farklı bir merakın uyanmasının da sebebi olmuştur. *Timaios* iki farklı varlık türüne ait iki farklı bilme biçiminden de söz eder. Zaten Platon'un epistemolojisinin temelinde gerçek ve tecrübi olan ile ideal ya da akli olan arasında yapılan ayırım vardır (Gülenç 2008: 131; Özkan, 2015: 169). Biz burada *Timaios* diyalogunun evrenin oluşumu ile ilgili konusunu ele alacağız.

***Timaios* ve Ortaçağ Hıristiyan Düşüncesi**

Timaios Yeni Platonculuk aracılığıyla Ortaçağ Hıristiyan düşüncesi üzerinde etkili olmuştur. Platon'un, *Timaios* diyalogunda belli bir yaratılış teorisiyle karşılaşan Kilise Babaları, muhtemelen onun *Tekvini* kaleme aldığını varsaydıkları Hz. Musa'yı okumuş olduğunu ya da ilahi bir vahiy aldığını düşündüler. Burada ilginç olan, klise babalarının kendi doğrularını savunan ve kendileri kadar açık vahyi bir temeli bulunmayan bir kimsenin varlığından çekinmek yerine onu sevinçle karşılamaları ve kendi savun-

dukları hakikatin şahitleri olarak kabul etmeleridir. Çünkü kendi inançlarını paylaşmadığı halde bazı konularda kendi düşüncelerini savunan kimseler, kendi mümin kardeşlerinden bazılarını da etkilemek suretiyle kurmuş oldukları inanç birliğinin zarar görüp dağılmasına yol açabilirdi. Ancak Kilise Babalarından bazıları Platon'u okuduklarında Yunanlılar arasında Hıristiyanların doğrularını savunan kimselerin bulunduğunu düşündüler. Hatta bunlar, Platonun diğer düşünceleri ile Hıristiyanlık arasında önemli farklılıkların bulunduğunu bilmelerine rağmen, Pagan yazarların Hıristiyanlığa karşı eleştirilerini cevaplandırırken bunların Hıristiyan öğreti ile Platon'un düşünceleri arasındaki paralellikleri, Hıristiyanlığın lehinde kullanmaya çalıştıklarını görüyoruz. Özetle Kilise babaları *Timaios*'taki Platonik öğretilerden etkilenmişler ve Platon'a derin bir saygı beslemişlerdir. (Sprintsed, 2007: 1) Ortaçağ Hıristiyanları, *Timaios*'i Tekvinin ilhama dayalı yorumu kabul etmişler ve adeta bu metni kutsal kitabın bir parçası saymışlardır. (Blackshirt, 2017).

Platon'un *Timaios*'u, ilk defa birinci asırda Orta Platoncular tarafından Hıristiyanlığa adapte edilmiş ve Formlar Tanrısal akılla özdeşleştirilmiştir. Daha sonra onları birçok Hıristiyan teolog izlemiştir. Nasıl ki ezeli madde anlayışı Hıristiyanların yoktan yaratma düşüncesi bakımından ele alınmışsa aynı şekilde Formlar dünyası da, ilahi aklın bir parçası haline getirilmek suretiyle Hıristiyan dünya görüşüyle uyumlu kılınmıştır.

Formların İlahi akılla özdeşleştirilmesinin teoloji bakımından özellikle de modern bilimin gelişmesi bakımından büyük bir önemi haizdi. Çünkü küçük bir değişiklik ile evren, formlar dünyasının bir yansıması olmak yerine, İlahi aklın bir yansıması haline geliyordu. Böylece 'yaratılmış' âlem üzerinde çalışarak bir Tanrı anlayışına ulaşmak mümkün hale gelmiş oluyordu (Allen, 2007: 9).

Buna rağmen *Timaios*'ta dünyanın yaratılışı ile ilgili anlatılanları gerçek dışı ve efsane olarak görenler de olmuştur. Platonun ölümünden sonra Akademi'nin başına geçen Platon'un yeğeni Speusippos, "dünyanın zaman içinde bir başlangıcı ve sonu yoktur; bu yüzden *Timaios*'ta yer alan yaratma öyküsü sadece didaktik amaçlara hizmet eden bir efsanedir" dedi. (Cevizci, 2001: 350) dedi. Aynı şekilde *Timaios* üzerinde yaptığı araştırmalar yapan Cengiz İskender Özkan'a göre de *Timaios* teolojik ya da mitolojik bir yapıt olmayıp, "mitosu aşan teolojiyle bağdaşmayan bir doğa

felsefesi yapıtıdır”. Özkan’a göre Platon’un bu eseri, diğer eserlerindeki idealar teorisiyle uyum içinde ve onu tamamlar niteliktedir. Aristoteles’te tam bir sunumunu gördüğümüz dört nedeni bu diyalogda görmek mümkündür (Özkan, 2015: 165-167).

Timaios’ta yer alan bu ‘yaratılış’ (oluş) hikayesi, Tanrı’ya özgü olan ve Kutsal dini metinlerde kendisine yer bulan bir yoktan (ex nihilo) yaratılış değildir. Bu daha önce var olan bir maddeye götürülen bir oluş hikayesidir. Kitab-ı Mukaddes’in Tekvin bölümündeki düzen hikayesi de aynı şekilde kaostan ortaya çıkan bir düzen olarak algılanabilir. Ancak Eski ve Yeni Ahit’in diğer bölümleri ile birlikte değerlendirildiğinde madde, mekan ve zamanın Tanrı’nın yarattığı şeyler olarak görüldüğü anlaşılır. İlk kilise adamlarının Platon ile Kutsal Kitabın yaratma teorileri arasındaki bu farkı bildiklerini görüyoruz. Yine de *Timaios*’un anlatısı felsefeye ilgi duyan Hıristiyanlar için heyecan vericiydi. Çünkü burada hikaye edilen iş ancak Tanrıya atfedilebilecek bir ustalık ve kudret gerektiriyordu. Şekil vermek, düzenlemek yoktan var etmekten daha az önemli ve daha az tanrısal değildir. Bu sebeple, bir bütün olarak teolojik yapıt olmadığı doğru olsa bile *Timaios*’un teolojik anlatımdan unsurlar barındırdığı yadsınmaz.

Devlet ile *Timaios* arasında, özellikle evrenin oluşumu konusunda ortaya çıkan uyumsuzlukların giderilmesi yolunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu bakımdan bazıları Platon’un hayatının son dönemlerinde yaratma düşüncesine yöneldiğini ileri sürmüşlerdir (Müller, 2005:103).

Tanrı ve Evrenin Oluşumu

Platon daha önceki diyaloglarında da tanrı ya da tanrılardan bahsetmektedir. Bunlardan biri de *Phaidon* diyalogudur. (Platon, 1997:66c) *Phaidon* diyalogunda insanların tanrıların malı olduğundan ve tanrılar tarafından korunduğundan söz edilir. İnsanların hayatları kendi malları olmadıkları için hayatlarıyla ilgili, intihar gibi nihai tasarrufta bulunmaları da doğru değildir. Ölümünden sonra daha iyi bir yaşam geleceği için kapıları zorlamanın bir anlamı yoktur. (Platon, 1997: 61e, 62bc)

Platonun Tanrı anlayışı ile ilgili ortaya çıkan zorluklardan birisi Tanrı’nın bir form mu yoksa bir ruh mu olduğu sorunudur. Bunun için Platon düşüncesinde ideanın anlamını ele almamız gerekir. “İyi” formu tüm

forumların üzerinde üstün bir konuma sahiptir ve her şeyin kayıtsız şartsız ilk ilkesidir ve idealar sisteminin zirvesidir. Formlar kendi başlarına rasyonel arzunun objeleridirler ve bunların anlaşılmasında insanda tam bir tatmin oluşturur. İdea ya da form Diğer yandan Platon bu formlara bir ilahilik bir kutsallık atfeder. Bu sebeple I. Müller'e göre *Devlet*'in tanrıları formlardır. (Müller, 2005:102). Ancak İyi ideası zirve bir form olsa bile netice de bir idea ve bir formdur ve başka bir deyişle eşitler arasında birinci (primus inter pares)dir. Dolayısıyla Platon'un tanrısının "iyi" formu olması mümkün görünmüyor. Bu sebeple Armstrong'a göre Platon için Tanrı bir form değil bir ruhtur (Armstrong,1949: 39) Buna rağmen Tanrı'nın üstün bir ruh olduğu anlayışını doğrudan Platon'un eserlerinden çıkarmak zordur. Çünkü Platon bazen 'İyi'yi ve diğer ideaları tanrısal özelliklerle de özdeşleştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla, Platon'da ne ruhun ne de İyi ideasının diğer alternatifi dışlayarak tek başına Tanrının tüm vasıflarını kendinde barındıran bir kavram değildir. Her ikisi de kendilerinde tanrısallığın en üst düzeyde seyrettiği iki varlık alanıdır.

Phaidon diyalogunda Platon iyi bir hayat yaşayan erdemli kimselerin öldükten sonra tanrılarla birlikte olacağına söyleyerek tanrı inancına dair bize önemli ipuçları verir. (Budak, 2002; 45) Platon *Devlet* diyalogunda Homeros ve Hesiodos'u tanrıları doğru tanıtmadığı için eleştirir. (Platon, 1975: 377e). Tanrı'lar atfedilen ve Platon'un olumsuz olarak gördüğü unsurların neler olduğunu tespit ettiğimizde onun tanrılarla ilgili düşüncesini de tespit etme imkânına sahip oluruz. Platon her şeyden önce tanrılar hakkında insanların yanlış bir kaniya sahip olmasını eleştirir. Bu yüzden tanrıları, birbiriyle mücadele halinde olan ve sürekli olarak birbiriyle savaşan varlıklar olarak göstermek doğru değildir. Çünkü tanrılar aslında iyidirler ve yüzden de her türlü anlatımda bu şekilde gösterilmelidirler. (Platon, 1975: 382e). Tanrılar iyi ve güzel olduklarından başka kılıklara girmezler ve böyle bir şey tanrısallığın özüne uygun değildir. (Platon, 1975: 382c).

Timaios'un genel yapısını göz önünde bulundurduğumuzda belirleyici olan unsurun Platonun yaşamış olduğu Atina toplumundan getirdiği ve aynı zamanda Sokrates'in ölümü sonrasında seyahat ettiği Mısır ve İtalya gibi toplumlardan kazandığı mitolojik bilgi olduğu hemen göze çarpmaktadır. Her ne kadar Platon genel olarak Mitos ile logosu birbirinden ayırma gayreti içinde olmuşsa da , logos yoluyla temellendirmenin müm-

kün olmadığı durumlarda *Timaios*'ta olduğu gibi mitos yo temellendirme yoluna gitmiştir (Özkan, 2015: 168).

Platon'un amacı bütünün (evren) iyiliği ile parçalarını birbirine bağlamak ve ondan düzenli bir bütün oluşturmaktır. Çünkü bütünlük ve düzen (kozmos) Platon'un felsefesi açısından çok önemlidir. (Platon, 2015: 17b) Sokrates'in *Devlet*'te anlattığı şehir ile *Timaios* diyalogunda Solon'un anlattığı şehir arasında bir uyum olduğu göze çarpmaktadır. (Platon, 2015: 26a) Plato bu şekilde daha önceki diyaloglarının ahlaki mesajları ile Timaios'un kozmolojisi arasında bir köprü kurmayı ve ütopya şehrin kozmik kaynağını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Platon'un *Devlet* adlı eserinde matematiksel bilgi, formları bilmede önemli bir aşamayı temsil etmesi sebebiyle ilahi bir karakter arz eder. *Timaios*'da ise Demiurgos dünyayı şekillendirirken matematiği kullandığı için matematik tanrısal bir bilgi olarak görülür. (Müller, 2005:102)

Evrenin Düzene Kavuşması

Timaios retorik olarak duyulur âlemin oluşumu ile ilgili şu soruyu sorarak sözüne başlar: “Bana kalırsa önce şu iki meseleyi çözmek lazım. Oluşa tabi olmayan (doğmayan) ve her zaman var olan nedir? Hep geliştiği halde hiç var olmayan nedir?” (Platon, 2015: 28a) Yine burada sorulan başka bir soru da şudur: Başlangıcın bir zamanı var mıdır? Yoksa bir başlangıç hiçbir zaman var olmadı mı? (Platon, 2015: 28b).

Varlık, değişmeyen ile oluş içinde olan arasındaki karşıtlık Yunan felsefesi için temel bir esas olarak kabul ediliyordu. Burada esas olan, birincil olan, değişmez ve nihâî olan ile bağımlı olan türemiş olan ve değişen arasındaki karşıtlıktır. *Timaios* burada, nihai olanın, değişmez olanın ne olduğunu sormaktadır. Bizim duyularımız aracılığıyla algıladığımız şeyler hiç bir zaman oluşa, akışa, değişime tabii olmayan varlıklar olarak sınıflandıramaz. Yukarıda da işaret edildiği üzere evren bir bütün olarak görülür ve duyularla algılanabilir. İkinci soru ise evrenin bir başlangıcı olup olmaması ile ilgili bir sorudur. Platon burada var olan her şeyin bir nedeni olmasının zorunluluğuna dayalı olarak evrenin bir nedene ya da nedenlere dayanmış olmasının gerekliliğini olduğunu savunur. Başka bir deyişle değişime tabi olan her şeyin bir başlangıcı vardır. Diyalog'ta “ bu evrenin nedeni nedir?” sorusuna verdiği cevapta *Timaios* oldukça gizemli bir ifade kullan-

maktadır ki bu Hıristiyan okuyucunun kulaklarına güçlü bir biçimde yankılanır ve kendi Tanrı anlayışını anlamlandırabileceği bir zemin hazırlar: “Tüm bu evrenin babası ve yapıcısına gelince Onu bilmek zordur. Onu, bilesek bile onu insanlara anlatmak imkânsızdır.” (Platon, 2015: 28c).

Değişmeyen bir örneğe bağlı olarak şeyleri şekillendiren Demiurgos ilk defa burada zuhur eder. Demiurgos gerçekten de Platon'un yukarıda bahsettiği Tanrı mıdır? Yukarıdaki açıklamalar bunu akla getirirse de Demiurgos'u Aklın evrendeki faaliyetini temsil eden bir sembol olarak düşünmek de Platonun genel düşüncesi açısından bir aykırılık teşkil etmez. Diğer yandan Platon bu konudaki düşüncelerini şu ya da bu sebepten dolayı tam olarak açıklamamış olabilir (Copleston,1962: 203). Çünkü *Timaios* burada onun kim olduğunu bulmanın zorluğundan başka, bulduğumuzda onu insanlara anlatmanın da zorluğundan bahseder. Demiurgos'un özelliklerinden ileride daha ayrıntılı biçimde söz edilecektir.

Daha sonra *Timaios* evreni şekillendirme planını izah eder. Evrenin yaratıcısı iyi olduğu için evreni değişmez bir örneği esas alarak yaratmak durumundadır:

“Evreni oluşturan iyiyse ve evren güzelse değişmeyen bir örnekten yola çıkmıştır. Diğer türlü ise doğmuş olandan yola çıkmış demektir. Ancak evreni oluşturanın değişmeyenden yola çıktığı malumdur. Çünkü evren ortaya çıkanların en güzeldir. Ve onu oluşturan da en becerikli olandır. Eğer evren bu şekilde ortaya çıkarıldıysa, değişmeyen örneğe göre ve akılla kavranabilecek ve hissedilebilecek şekilde yapılmış demektir” (Platon, 2015: 29a).

Metinde hemen göze çarpan şey birbirini gerektiren gerçekliklerin art arda dizilmiş olmasıdır. İyi değişmeyen bir şeye dayanmayı gerektirir. Evreni ortaya çıkaran güç, onu değişmeyen sürekli aynı kalan bir şeyden meydana getirmiş olması gerekir.

Timaios, Tanrı'nın iyi olmasının O'nun hiç bir şeyi kıskanmamasına bağlar. Tanrı herhangi bir kıskançlığa sahip olmadığı için her şeyin kendisine benzemesini istedi. (Platon, 2015: 30a) Diğer yandan O'nun iyiliği ona herhangi bir faaliyet ya da hareket atfetmeyi de imkansız kılmaktadır. Demiurgos'un oluş aleminde biçimlendirdiği mükemmellikte herşey iyi idi ve kötü olan herhangi bir şey yoktu.

Platon'a göre evrenin yaratmada bir başlangıcı vardır. Ancak görünen alemde, Demiurgos ona düzen verinceye kadar ve ona ihtimam gösterinceye kadar bir kaos hakimdi. Evrene ilahi düzenin gelmesiyle birlikte evren aynı zamanda aklın kavrayabileceği bir hale geldi. Demiurgos tıpkı bir marangozün kendi modeline bakarak yaptığı işler gibi kendi modeli üzerinde düşünerek evreni meydana getirdi. Düşünülür bir alem, düşünülür bir modeli takip ederek şekillenecektir. Böyle bir tahayyülün gerçekleştirilmesi için, akla hayat verecek ruhun var olması gerekir. *Timaios* bunu şekilde dile getirir:

“Sonuç olarak görülebilir şeyler arasında akıllı olan bir bütünden daha güzel akıllı olmayan bir bütün olma ihtimali yoktur. Herhangi bir varlıkta ruh olmadığında aklın da olamayacağını görünce akıllı ruhun içine, ruhu da bedenine içine hapsedti. Ardından da evreni adeta öz bakımından en iyisini yaratırcasına şekillendirdi. Evet, sonuç olarak bunun gerçekten de bir ruhu, akıllı vardı ve kendisini yaratan da Tanrıydı.” (Platon, 2015: 30b)

Timaios daha sonra sonsuz dünya sorununu ele alır. Ona göre tek bir evren vardır. Çünkü tek bir örneğe bağlı olarak yaratılmıştır. O bu konuda şöyle der: “Eğer örneğe uygun yapılıyorsa bir gökyüzü vardır. Çünkü tüm canlıları içine alan bir örnek asla diğer örneklerle benzemez (...) Tanrı bu nedenle bir bütün olarak kusursuz canlıya benzemesi için evreni çok sayıda, sonsuz ya da çift değil tek olarak yaratmıştır ve asla başka bir evren olmayacaktır.” (Platon, 2015: 31b)

Tanrı **küre biçiminde**, hareket edecek ve duyuya ait bir organı olmasına rağmen canlı olarak mükemmel bir cisim yaratmakla işe başlıyor. Bu aynı zamanda kendi kendine yeten bir şeydir. **Küre kendi etrafında dönerek hareket etme potansiyeline sahiptir.** (Platon, 2015: 34a) *Timaios*'un Demiurgos tarafından yaratılan bu ilk tanrısal küresi, hareket etmesi dışında *Parmanides*'in Bir olan varlığına çok benzemektedir. *Timaios*, bu mükemmel küreyi benzer ifadelerle tasvir eder: bir, eşsiz, ebedi, tam, küresel ve homojen, bütün. (Platon, 2015: 34a-b, 30d, 31a) Kürenin tüm kısımları merkezden aynı uzaklıktadır.. Diğer taraftan küre Tanrı'ya en çok benzeyen şekil olarak görülüyordu.

Demiurgos, kendi kendine yeten bu kürenin merkezine de ruhunu yerleştirdi, sonra da bu ruhu kürenin her tarafına yaydı. Böylece ortaya kendi kendine yeten mükemmel bir evren çıktı. Evrendeki bu özellikler

mutlu bir Tanrı'nın ortaya çıkması demekti. (Platon, 2015: 34b) Platon burada evrene ruhun yerleştirilmesini evrenin tanrısallık kazanması olarak kabul etmektedir. Şu halde evrenin tümünde yayılmış bir halde ruh bulunduğu için tanrısallıktan mahrum değildir.

Dünya ruhu olarak adlandırabileceğimiz bu ruh hakkında çok fazla bilgi verilmemektedir. Buna rağmen, hem düşünen varlık hem de hareketin kaynağı olarak gösterilmesi sebebiyle Aristoteles'in ilk nedenine benzetilmiştir. Ancak *Timaios*'ta farklı olan onun mekânsal bir boyuta sahip olmasıdır. Çünkü o merkeze yerleşmiş ve küresel cismin tümüne genişlemiş olarak tasvir edilir. (Platon, 2015: 34b, 36e) Burada cevabını aradığımız önemli soru şudur: Maddi olmayan ruh nasıl hareket edebilir ve mekânsal anlamda nasıl genişleyebilmektedir? Elimizdeki metinde buna cevap bulamıyoruz. (Freeland,2016: 207) Metinleri sembolik olarak anladığımızda bu soruya şöyle cevap vermemiz mümkündür. Evrene yayılan ruh evrendeki tanrısallık onun fiziki yönüne aşan rasyonel, düşünülebilir boyuttur ve ondaki düzendir.

Tanrı'nın şeyleri zamanda yaratması söz konusu değildir. Çünkü fiilen zamanı yaratan tanrıdır. Başka bir deyişle Demiurgos kendileri aracılığıyla zamanın ölçüldüğü semavi cisimleri yaratıncaya kadar zaman mevcut değildi. Zaman yaratma ile eşzamanlıdır. Gök yaratılmadan önce, gece ve gündüz yoktu, gökün oluşmasıyla birlikte gece ve gündüz meydana gelmiştir. (Platon, 2015: 37b) Zaman ve gökyüzü ileride yok olmaları gerekirse birlikte yaratıldıkları için birlikte yok olacaklardır. Zaman, gök yüzüne mümkün olduğunca benzemesi için ölümsüz töz örneğine göre oluşturulmuştur. Gökyüzü tüm zaman boyunca var olmuş ve var olacaktır. Tanrı, bu düşünceden hareket ederek zamanı yaratmış ve güneş ve ay gibi şeyleri oluşturdu. Ancak zamanı sadece bunlarla korumak ve ifade etmek tam olarak mümkün olmadığı için diğer beş gökyüzü cismini, yani gezegenler yaratmıştır (Platon, 2015: 38b)

Evrene olabildiğince mükemmellik vermek için Tanrı evreni hareket edebilen ebedilik imajında yaratmıştır. Bu, yıldız ve gezegenlerin yaratılmasını tamamladıktan sonra yaratmaya ilave etmesi gereken şeylerin bulunduğu anlamına geliyordu. Çünkü birçok gerçeklik ezeli modellerden hiç birine benzemiyor ve formsuz biçimde duruyordu. Bu sebeple tanrı canlı varlıkların, bir somutluk gerektiren insani ve hayvani ruhların yara-

tılmasına yöneldi. Yaratılmış dört türlü canlı türü vardır: Semavi soylu tanrılar, havada kuşların soyu ve okyanustaki canlı türleri ve karadaki yaratıklar (Platon, 2015: 40a).

Mükemmel bir varlık olması sebebiyle tanrı, daha düşük varlık düzeyine sahip olan şeyleri yaratamazdı. (Platon, 2015: 41c) Çünkü her zaman kendi zürriyetine ölümsüzlük veriyordu. Bu sebeple o daha düşük seviye tanrısallık özelliğine sahip olan tanrılar yarattı ve onlara daha fazla varlık yaratmalarını öğütledi. Demiurgos bu tanrılara, yüksek varlıkların ya da semavi cisimlerin ruhunu yaratmak için oluşturulmuş olan karışım haline getirilmiş unsurların daha az saf olan türünden yapılmış olan bir karışım verdi. (Freeland, 2016: 208) Bu tanrılar, Hesiod'un bahsettiği tanrılardan farklıdır. Çünkü bunlar daha çok ikincil nedenler olarak kabul edilir. Ancak Platon, sıcak ve soğuk gibi evrenin ikincil nedenlerinin birçok kimse-nin birincil neden olarak gördüğünden bahseder. Platon'a göre öncelikle ortaya konulması gereken akli doğal nedenlerdir. (Platon, 2015: 46e)

Timaios daha sonra evrenin maddi oluşumuna geçer. Platon evrenin maddi nedenlerinin yeteri kadar ele alınmadığını düşünür. Platon'a göre alemin oluşu zorunluluk ile Akıl'ın birleşmesinden meydana gelmiştir. (Platon, 2015: 47e, 47c). Platon burada geçen zorunluluk ile evrendeki yasaları kastetmiş olabilir. Ayrıca Demokritos ve Epikürün atomcu anlayışına bir göndermede bulunduğu düşünülebilir. Çünkü burada zorunluluk amaçsızlık, gelişigüzellik ve Akıl tarafından şekillenmeme anlamında kullanılmaktadır. Akıl Zorunluluğu ikna eder, başka bir deyişle kör olan elementleri tasarıma ve bilinçli amaca hizmet eder hale getirir. (Coples-ton, 1962: 273-74).

Platon bu noktada kendi ifadesine göre "Akıl ya da nous tarafından idare edilen alandan, zorunluluğun yönettiği ya da en azından fiili hale getirdiği alana yönelir. (Platon, 2015: 47e) Evrenin dokunulabilir ve görülebilir olması için özellikle ateş gibi cisimlere ihtiyaç vardır. Aslında, hava, ateş, toprak ve sudan oluşan dört unsurun hepsi de zorunludur. Her ne kadar Demiurgos bunlara şekil vermiş olsa da *Timaios* paradoksal biçimde bunların şöyle ya da böyle göklerin yaratılmasından ve aynı şekilde zamanın yaratılmasından önce var olduğundan söz eder. Platon bu unsurların aklileştirme-öncesi durumlarından sadece formsuz yataktaki (kap) "güçler" olarak bahsetmenin zorluğundan bahseder. (Freeland, 2016: 209)

Burada sözü edilen ve Demiurgos'un devralarak üzerinde çalıştığı yatak (kap) nedir? Platonun Formlar metafiziğine yapılan bu önemli ilave ile ilgili *Timaios*'da bulduğumuz ifade şudur: Evrenin fiziksel gerçekliği benzeri bir şey, ya da içinde formların taklidinin tahakkuk edebildiği rahimdir. (Platon, 2015: 52c) *Timaios* bu maddi alanı yatak(*chora*, kap) olarak adlandırır. C Bu var olan her şey için bir yer (*topos*) ya da oturak (*hedra*)dır. Başka bir deyişle bozulma kabul etmeyen ebedi uzay. Uzay var olan her şeye konum sağlıyor. Ancak kendisi, duyular olmadan kavranıyor. Uzay ya da yatak içinde elementlerin yapıldığı değil görüldüğü bir yerdir (Copleston, 1962: 275). Uzay için kullanılan bu terim aynı zamanda geometrik olarak biçim alabilen madde anlamına da gelir. Choranın “doğası onun geometrik biçim almasını olanaklı kıldığı için bu madde aynı zamanda evrensel oluşun olanağını meydana getiren bir neden maddi bir neden” olarak görülmüştür (Özkan, 2015: 186).

Yatak'ın fiziksel gerçekliğin en ilkel seviyesinde bir rolü söz konusudur. Çünkü daha çok bu dört unsurun birbirine nasıl dönüştüğü sorununu çözmek için başvurulmuş bir kavramdır. Diğer yandan *Timaios*'un bunu tam olarak çözüp çözmediği de tartışmalıdır. Çünkü dört unsurdan toprak bu dönüşüm sürecinin dışında tutulmuştur. *Timaios*'un bazı kısımlarında bu yatak(kap)'ın kendisinin özelliksiz ve niteliksiz olarak betimlendiği göze çarpar. Bunu değişik nesnelere yapmak üzere kullandığımız balmumuna ya da ham altına benzetebiliriz. Diğer bazı yerlerde kullanılan mecazi ifadelerden evrenin yaratılışı öncesinde bu yatak(kap)'ın bazı niteliklere sahip olduğunu çıkarmak zor değildir. Çünkü dört unsur onun içindeki bazı bölgeleri kaplıyor görünmektedir. Eleyen ya da savuran sepet mecazında ise bu yatağın kendisi faal ve hareketli olarak tasvir edilmektedir. (Platon, 2015: 52d, 53a; Freeland, 2016: 209).

Demiurgos bu şekilde formlar ve kap denilen formsuz fiziksel gerçekliği içeren bir çerçeve içinde işini yapmaya başlar. (Freeland, 2016: 206) Platon kap (mekan) izah etmenin çok zor olduğunu çünkü onun akdedilebilen bir şey olmadığını dile getirir. O tüm türlerin bakıcısı, anne ve mekan olarak adlandırır. Tüm bu açıklamalar kap ya da yatak dediğimiz şeyin kesin bir şekilde ne olduğunu ortaya koymaya yetmemektedir.

Demiurgos, *Timaios*'ta dört unsurun her biri için geometrik biçimler belirler. Küp en hareketsiz ya da hareket etmesi en zor olan toprağa atfe-

dilir. Piramit en hareketli olan ve keskin kenarları ve her yönde keskin noktaları olan ateşle ilişkilendirilir. Sekiz yüzlü hava ile, yirmi yüzlü ise su ile irtibatlandırılır (Platon, 2015: 55d).

Timaios'un tanrısı, ya da tanrısal zanaatkârı mümkün olduğunca malzemeyi iyi ve güzel bir şekilde düzene sokmaya çalışsa da bu her zaman işe yaramaz. Çünkü neticede materyal tanrının kendi yarattığı materyal olmayıp hazır bulunduğu bir materyaldir. (Platon, 2015: 30a,37d) Tanrı sürekli olarak evrenin işleyişini yönetmekte iken, bazen bu işleyişten el çekebilir ve el çekmesiyle birlikte de her şey tersine dönebilir. Tanrı'nın neden bu işleyişten el çektiği tam olarak açıklanamazken, her şeyin tersine dönmemesinin sebebinin, şeylerin özündeki tanrısalılık/aklılık unsurlarının tamamen ortadan kalkmasıyla birlikte şeylerin maddi cisimsel yapılarına geri dönmeleri olduğunu görüyoruz. (Platon, 2014: 269e) Tanrı evrenin gidişatını kendi haline bıraktığı zaman, tanrı'nın emrindeki diğer tanrılar da evrenin üzerindeki hâkimiyetlerini bırakırlar. Bu durumda evrende bir kaos ve karmaşa ortaya çıkar. Bir süre sonra evren bu kaostan kurtulmayı başarsa bile, cisimselliğinden ve maddiliğinden dolayı bu fazla uzun sürmez. (Platon, 2014: 272e, 273b) Burada evrendeki düzenin çeşitli sebeplerle bozulması ya da bozulmuş gibi görünmesi ve tam olarak düşünülür olmaktan çıkması olarak yorumlanabilir. Anlaşılan bu sürekli devam eden ve evreni tümüyle sürekli olarak anlaşılmaz kılan bir durum değildir.

Bir bütün olarak ele alındığında Aristotelesin daha açık bir şekilde ulaştığı dört nedeni *Timaios*'da bulmak mümkün müdür? Platon söz bu diyalogda bazen açık bazen de kapalı bir biçimde nedenlerden söz eder. İskender Cengiz Özkan, diyalogta dört nedenin yer aldığını ortaya koymuştur. Buna göre 1) kozmostaki düzen in nedeni olarak idealar biçimsel nedenlerdir. 2) Demiurgos ise etkin neden olarak kabul edilebilir. 3) Demiurgos kendisi gibi iyi olan bir şey meydana getirmek istediği için İyi ereksel neden (illet-i gai) olarak kabul edilebilir. 4) Form'dan bağımsız olarak bulunan madde ise maddi neden olarak kabul edilebilir. (Özkan, 2015: 183).

Demiurgos

Platon'un *Timaios*'ta kullandığı Demiurgos'un kelimesinin ne anlama geldiği ve nasıl bir tanrı olduğu konusunda geniş tartışmalar yapılmıştır.

Platon'un diyaloglarında idea ve şey arasındaki ilişkilere dair önemli açıklamalar mevcuttur. Ancak *Timaios* diyalogunda, kozmolojik bir anlatımla bu ilişkinin daha olgunlaşmış bir sunumunun yapıldığını görüyoruz. Daha önce de dile getirdiğimiz üzere Platon'un Demiurgos'u Ortaçağların Yahudi-Hristiyan düşünürlerince kendi Tanrı anlayışlarına felsefi bir temel oluşturmak ve Platon'un felsefesine teolojik bir dayanak sağlamak amacıyla yorumlanmıştı. Platonun kullanmış olduğu dini terimleri mitolojik-kozmolojik çağrışımlarından arındırarak teistik bir sistem için bir delil saymanın ya da tamamen doğal, evrene içkin şeylere indirgeme çabalarının da Platon'u doğru anlamaya katkıda bulunmayacağını düşünüyoruz. Demiurgos İlahi aklın alemde faaliyette bulunan bir temsilcisi olarak da görülebilir. (Copleston,1962: 173). Her halükarda yoktan yaratıcı bir Tanrı olmayan Demiurgos'un tanrısal ve akli bir niteliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Timaios'a göre Demiurgos, Formlar Modeline göre bu dünyadaki şeyleri biçimlendirir. Bunun anlamı, Formlar ya da İdeaların sadece bu dünyadaki şeylerden değil aynı zamanda Tanrı'dan da ayrı olarak var olmasıdır. Platon'un ifadeleri böyle bir yoruma müsait olmakla birlikte, Platon'un açıklanmaz bulduğu şeylerin varlığı ve Akademi'deki öğrettiklerini diyaloglarında mecazi ve betimlemeci bir dille ele almış olması bu konuda kesin bir yargıya varmayı zorlaştırır. (Copleston,1962: 192)

Demiurgos tanrı ile özdeşleşmesi kesinlik arz etmeyen bir şeydir ve Platon'un mecazi ve mitik dili Demiurgos'un aynı evrende iş gören Akli sembolleştirebileceği de düşünülebilir. Tüm bunları değerlendirdiğimizde Demiurgos ile ilgili Platon'un açıklamalarını kesin değil "mümkün açıklamalar olarak kabul etmek gerekir.

Demiurgos antik Yunan'daki Olympialı tanrılardan çok farklı değildir. Başka bir deyişle monistik bir tanrı değildir. Demiurgos işini yaparken sonsuz hakikatleri model olarak alır. O yapan baba ve koruyucudur. Malzemesini kendi yapmamıştır ve bu malzemedan elinden geldiği kadar en iyisini yapmaya çalışmıştır. Bunu yaparken malzeme üzerinde sonsuz kudretinin olduğu da söylenemez. Bazen malzemenin direnciyle de karşılaşabilir. Kendisi iyi olduğu için herşeyin kendisi gibi iyi olmasını ister. Kendisine benzemesi ise, yukarıda da değinildiği gibi bazen bir zorunluluk halini alır. (Platon, 2016: 29e)

Demiurgos görünen şeylerin düzensiz bir hareket içinde olduğunu görünce bunların bütününe alarak , (Platon, 2014: 269e) onları bir düzene sokmuştur. Çünkü Demiurgos düzenin düzensizlikten daha iyi olduğunu düşünüyordu.

Sonuç

Timaios'ta anlatılan hikaye mitostan bağımsız olarak değerlendirilmez. Dolayısıyla hikaye okunurken bunu göz önünde bulundurma zarureti vardır. Ancak mitosun da kendine özgü bir özgü açıklama gücü olduğu söylenebilir. Bu sebeple *Timaios*'taki mitolojik unsurların tanrı-evren ilişkisi bağlamında evrenin oluşumu ve nedenler ile ilgili anlaşılabilir açıklamalarının yapılması zor değildir. *Timaios*, her ne kadar evrenin bir tanrı tarafından 'yaratılışı' konusunda sınırları belirlenmiş sistematik bir açıklama getirmese de, evrenin varlığını değişmez olana, iyi olana bağlaması ve tüm bu süreci 'düzen' ile ilişkilendirerek açıklaması onda teistik sayılabilecek düşüncesinin varlığını gösteren önemli ipuçlarıdır. Dolayısıyla *Timaios*'un hiçbir teistik düşünce barındırmadığını, salt bir doğa felsefesi olduğunu ileri sürmek eserin bütününde ortaya çıkan genel anlayışa çok uygun düşmemektedir. Ancak eserde teistik düşüncenin birincil olmadığı açıktır.

Platon *Timaios*'ta formlar teorisini genel fizik teorisine bağlamak için büyük çaba sarf eder. Platon için bu diyalogda mesele teşkil eden şey daha çok, aklın ve zekanın birincil olup olmaması, ya da şeylerin körükörüne üzerinde buldukları yol üzerinde bulunup bulunmamalarıdır. Platon görünür âlemin, insan aklına benzer bir biçimde- doğal şeylerin üretiminde rasyonel olarak işlediğini tasdik etmek istiyordu . Platon'a göre, şeylerin düzeni istikrarlı bir şekilde yerinde tutan işlevler icra etmeleri, düzenleyici ilkelerin maddenin kendisine ait değil akla ait bir fonksiyon icra etmeleri dolayısıyla her ikisi arasında bir benzerlik vardı. Ancak Platon, düzenleyici prensiplerin (formların), kendi fonksiyonlarını icra ederek dünyayı daimi, uyumlu, iyi, ve güzel bir sistem olarak korumak suretiyle, doğal şeylerle nasıl ilişkilendirilebileceğini bilemiyordu . Bu yüzden Platon, mitik unsurlar içeren hikaye diline başvurmuştur. Platon'un anlattığı bu hikaye kısaca onun bu ilişkiye kesin bir şekilde inandığı ancak bu kesin inançların, düzenli, ve ispat edilmiş delillerle ifade edil-

mediğini göstermektedir. Hikâyede şeylerin nasıl olmaları istendiyse o şekilde, yani tesadüfi ya da zorunlulukla meydana gelen şeyler olarak değil de hem bütün olarak hem de tüm parçalarında düzenli, rasyonel, iyi ve güzel olarak sergilendiklerini görüyoruz. Buradaki ikna, ustanın şeyleri yaptığı gibi insanların şeyleri yapması üzerindedir. Açıklamanın mitsel bir nitelikte olması onun ciddiye alınmadığı anlamına gelmez. Çünkü dünyayı olduğu gibi var olan bir şey olarak- olgu olarak- görme ile taşımış olduğu düzeninin niyet ve amacını ortaya koyan bir şey olarak görme arasında büyük bir fark vardır.

Kaynaklar

- Allen, D. & Sprinsted, E. O. (2007). *Philosophy for Understanding Theology*. London: Westminster John Knox Press.
- Armstrong, A. H. (1949). *An Introduction to Ancient Philosophy*. London: Methuen & Co.
- Blackhirst, R. (2017), The Mythological and Ritualistic Background of Plato's Timaeus. http://themathestrust.org/papers/metaphysics/Blackhirst-Timaeus_Myth.pdf. (Erişim Tarihi: 25.01.2017).
- Cevizci, A. (2001). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Copleston, F. (1962). *A History of Philosophy*, Vol I, Part I. New York: Image Books.
- Cornford, F. M. (1997). *Plato's Cosmology*. Cambridge: Hachett Publishing Company.
- Freeland, C. (2016). The Role of Cosmology in Plato's Philosophy. *A Companion to Plato* (ed. H. Benson). Oxford: Blackwell.
- Gomperz, T. (1903). *Greek Thinkers: A History of Ancient Philosophy*, vol. III (trans. G. G. Berry). London.
- Gülenç, K. (2008). Pre-Sokratiklerden Platon'a Mitos, Logos ve Diyalektik. *Felsefelogus*, 35-36.
- Mueller, I. (2005). Mathematics and the Divine in Plato. *Mathematics and the Divine* (ed. T. Koetsier & L. Bergman). London: Elsevier.
- Özkan, C. İ. (2015). Timaios'ta Oluş ve Devinimin Nedenselliği ve "Neden" Kavramının Dört Anlamı. *Felsefî Düşün*, 5.

- Platon (2015). *Timaios* (çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (1997) *Phaidon* (çev. S. K. Yetkin & H. R. Atademir). İstanbul: MEB Yayınları.
- Platon (1975). *Devlet* (çev. S. Eyuboğlu & M. A. Cimcoz). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (2014). *Devlet Adamı* (çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Taylor, A. E. (1928). *A Commentary on Plato's Timaeus*. Oxford: Oxford University Press.
- Vlastos, G. (1975). *Plato's Universe*. Washington: Seattle University of Washington Press.

Öz: Platon'un geç dönem diyaloglarından biri olan Timaios, Devlet diyalogu ile birlikte Platon Felsefesini anlamak için anahtar rolü üstlenen önemli yapıtlarındandır. Ancak Timaios aynı zamanda içinde muğlak ifadelerin yer aldığı, mitos ile logosun birbirine karıştığı bir bir metindir. Bu yüzden, şiirsel ve mitoloji ile karışık dil yapısı sebebiyle eleştirilmiştir. Birçok araştırmacı Platonun bu eserini zor bir metin olarak kabul etmekte ve günümüzdeki bilim anlayışı bakımından izahı zor unsurlar barındırdığını düşünür. Çünkü bu eser onlara göre modern ve rasyonel olan karşısında geleneksel ve mitolojik olanı temsil etmektedir. Ancak buna rağmen Platon'un diğer eserlerinde eksik kalan ya da kapalı kalan bazı görüşleri ancak Timaios ile birlikte tamamlanmakta ve anlaşılmaktadır. Bu özellikle de kozmoloji ve Tanrı konusunda daha belirgindir. Dolayısıyla Timaios'un Platon'un düşüncelerinin anlaşılmasında rolünün olmadığını söyleyemeyiz. Yeni Platoncular bu metni Platon'un Tanrısal yönünün bir göstergesi olarak kabul etmişlerdir. Timaios aynı zamanda evrenin yaratılışı konusunda yapmış olduğu ilginç öneri ile de Hıristiyan filozofların da dikkatini çekmiştir. Bu makalede Timaios diyalogu esas alınarak Platon'un evrenin oluşumu ve yapısı, Tanrı konusundaki görüşleri ele alınacaktır. Girişte Platon'un Timaios'unun kısa bir tanıtımı yapılacak, daha sonra Timaios'un Ortaçağlarda Hıristiyanlar açısından önemi vurgulancaktır. Takip eden bölümlerde Timaios'ta yaratma, Tanrı, Demiurgos kavramı ve muhtemel

anımları irdelenecektir. Burada cevap aranacak belli başlı sorular şunlar olacaktır: Timaios nasıl bir eserdir? Timaios Platon'un özgün görüşlerini dile getiren bir eser midir? Timaios'da nasıl bir Tanrı ve yaratma düşüncesi vardır? Timaios diyalogunun Hıristiyanlar üzerindeki etkisi nedir? Tanrı ile evren arasındaki ilişki nasıl bir ilişkidir? Demiurge'un doğası ve temel nitelikleri nedir? Bu sorular diyalog çerçevesinde ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Platon, Timaios, evren, Tanrı, Demiurgos, form.

